

Равнище на потенциалната иновационна активност на земеделските кооперации в България

Ас. АНГЕЛ САРОВ

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: angelsarov@abv.bg

Успешните кооперации допринасят за териториалното и социално сближаване между хората, както и за развитието на предприемачески и иновационни дейности. Динамичните промени в средата налагат земеделските кооперации да използват иновационни подходи и управленски умения. Важен фактор за постигане на висока конкурентоспособност е доброто управление на иновационната дейност.

Целта на настоящата статия е да се проследят нагласите за иновационна активност на земеделските кооперации в България.

Това изследване е част от анкетно проучване по Проект „Управление на иновациите в земеделието“ (2013–2014) при Института по аграрна икономика. Анкетите на земеделските стопанства са проведени през 2013 г. с помощта на НССЗ. Изследването обхваща 28 области в страната. Анкетирани са 333 земеделски стопанства, от които 37 председатели на земеделски кооперации. Приложени са основно два типа изследване на потенциална иновационна активност на земеделските кооперации. На първо място е определена единичната потенциална иновативност на база различни видове нововъведения. Използван е метод на средно претеглената величина, след което е изследвана единичната потенциална иновационна активност на база земеделска кооперация.

От направения анализ са изведени следните изводи:

- Иновационната информираност и потенциалната иновационна активност на земеделските кооперации в България имат коефициент със средно равнище.
- С понятието „иновация“ се идентифицират предимно машини, техника и оборудване, което се дължи основно на зърнено-житната специализация на кооперативните сдружения.
- Икономически са факторите, оказващи най-значимо влияние при мотивацията за иновации.
- Опазването на околната среда не е мотивиращ фактор на земеделските кооперации за новости в земеделието.

В Европа кооперативната идея обединява над 120 милиона индивидуални членове и осигурява повече от 5 милиона работни места, което означава, че всеки трети европеец е приобщен към единното кооперативно семейство. За постигането на устойчив, интелигентен и приобщаващ растеж земеделските кооперации трябва да прилагат умения за предвиждане и управление на промените в средата. В тази връзка доброто управление на иновационната дейност е ключов фактор за повишаване равнището на конкурентоспособността на земеделските стопанствата.

Иновацията е процес на превръщането на една идея или изобретение в полезен продукт или услуга, която създава стойност. За да има

нововъведение, идеята трябва да репликира с приемлива цена и да отговаря на специфичните потребности. Иновацията се възприема не само като нов продукт, процес, позиция на пазара, нов бизнес модел, а и като иновационен подход за представяне на вече създадени такива. Една дейност се приема за иновационна тогава, когато е внедрена и се експлоатира от организациите. В този случай пускането в действие на революционни продукти или технологии е поемане на определен риск, защото те създават нови пазари.

Преглед на литературата

В бизнеса и икономиката иновациите са катализатор на растеж (Дракър, 2002). Те могат да бъдат свързани с положителни проме-

ни в ефективността, производителността, качеството, конкурентността и пазарния дял. Авторът изтъква, че иновацията е специфична функция на предприемачеството както в съществуващия бизнес, така и в ново начинание. Според Пелов (2007) в основата на общата стратегия на интегрирането на кооперациите стоят иновациите и правилно подобрените предприемачески стратегии. Стига се до заключението, че иновациите в кооперациите трябва да започнат от малкото, т. е. да изискват малко средства и допълнителни ресурси, а също скромни претенции за кадрова осигуреност. Мениджърите трябва да си променят традиционните начини на мислене и да търсят нови възможности (Кристенсен, 2011). Затова изследователят определя иновациите и предприемачеството като решаващи за успешните мениджъри.

Присъединяването на България към ЕС и възможностите за подкрепа на земеделските стопанства с инструментите и механизмите на Общата селскостопанска политика оказват положително влияние върху доходите на земеделските кооперации (Башев, 2012). В тази връзка информираността и внедряването на иновации са с по-високи показатели, в сравнение с равнището им преди прилагането на ОСП. Подобряването на информираността, обучението и консултантските услуги ще увеличат възможностите на земеделските кооперации за адаптивност към променящите се условия (Котева, 2009). Внедряването на една иновация в повечето случаи е свързано със значителен финансов ресурс за инвестиция. Решението за инвестиции е сложен процес на определяне на нейната ефективност, сравнявайки я с алтернативни инвестиции (Николов, 2010). Вземането на решения за иновации, според кооперативните принципи, е приоритет не само на управленските органи в сдружението, но и на всички негови членове. Откроява се слаба активност на кооператорите при решаване на въпросите за производствената и икономическата дейност на кооперацията (Анастасова-Чопева, 2012). Това е в противоречие с принципите на кооперативната идея за демократично управление. Ко-

операциите изпитват известни затруднения при вземането на решения за иновации поради хетерогенността на интересите, които понякога водят до проблеми с портфолиото. Боевски (2007) посочва причините за това в демографските характеристики на кооператорите, визирайки възрастовата им структура и големия им брой, което често се проявява в по-високата им мотивация за получаване на дивиденди, отколкото за инвестиране.

Методика на изследване

Целта на настоящата статия е да се проследят нагласите за иновационна активност на земеделските кооперации в България. Това изследване е част от анкетно проучване на земеделските стопанства през 2013 г., извършено с помощта на НССЗ. То обхваща 28 области в страната. Анкетирани са 333 земеделски стопанства, от които 37 председатели на земеделски кооперации от генералната съвкупност – 940 бр. Данните са от последното преброяване на земеделските стопанства (ЗС) от Министерството на земеделието и храните (2010). Това позволява да твърдим с 99% гаранционна вероятност на достоверността на генерираните резултати и съответно 1% на стандартна грешка. Анкетираните земеделски кооперации, изразени чрез стандартни производствени обеми (СПО), са представени по следния начин: 16% имат показател между 17 000–100 000 евро; 51% – от 100 000 до 500 000 евро, и 32% – от 500 000 до 1 000 000 евро. Специализираните земеделски кооперации само в сектор „Растениевъдство” са 29, а онези със смесена растениевъдно-животновъдна продукция са 8 на брой.

За постигането на целта се анализират въпросите, разпределени в следния ред:

- В каква степен смятате, че сте информирани за съществуващите иновации в земеделието?
- Възнамерявате ли през новия програмен период (2014–2020) да внедрите иновации в съответните области?
- Ако възнамерявате да внедрите иновации във вашето стопанство, кои са причините за това?

• Ако не възнамерявате да внедрите иновации във вашето стопанство, кои са причините за това?

За растениевъдно специализираните кооперации не са включени въпросите, отнасящи се към „Породи животни“ и „Нови методи и лекарства за лечение на животните“, защото не са от приоритетно значение за дейността им.

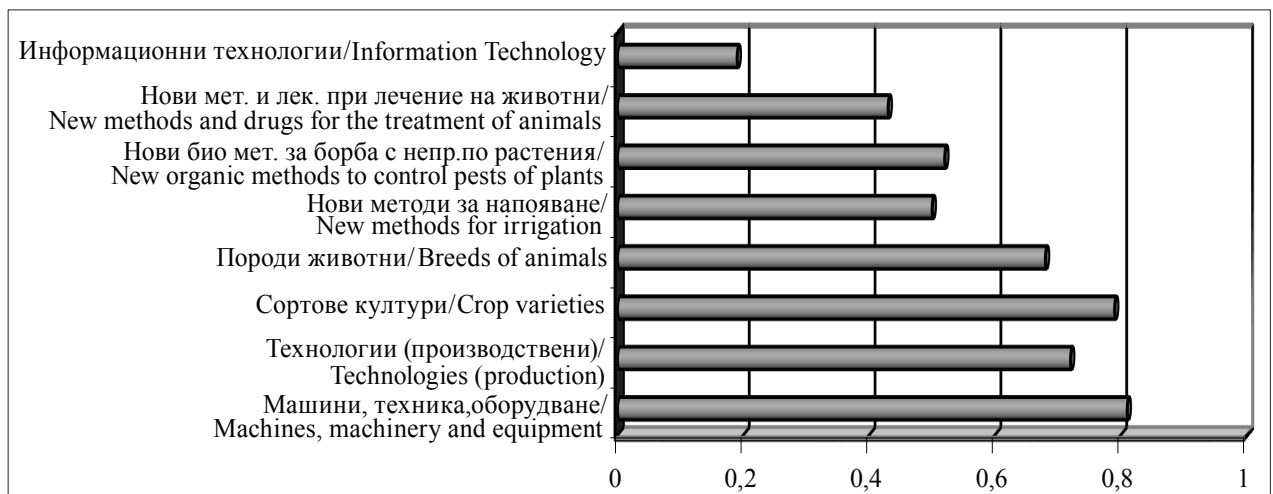
Приложени са основно два типа изследване на потенциална иновативна активност на земеделските кооперации. На първо място е определена единичната потенциална иновативност на база различни видове нововъведения. Използван е метод на средно претеглената величина. След това е изследвана единичната потенциална иновационна активност на база земеделска кооперация. Методът е адаптиран от раздел „Методически инструментариум за изследване потенциалната иновационна активност на земеделските стопанства“ в проекта (доц. д-р Минка Анастасова-Чопева). С най-висока стойност – 1-ца, са иновационните дейности с най-голяма потенциална иновационна активност и съответно коефициент 0 – при липса на готовност за иновация. Същото се отнася и за земеделските кооперации с ясна идея да внедрят иновации и тези, които нямат намерение за това. Степента на вариация се разделя така: коефициент 0 до 0,33 – с ниска сте-

пен на иновационна активност; 0,34 до 0,66 – средна степен; 0,67 до 1 – с висока степен на иновационна активност. Аналогично е представен показателят при иновационната информираност на земеделските кооперации. При втория метод на база емпирични изследвания се прилага методът на структурните индекси и е направена оценка на мотивиращи и демотивиращи фактори, оказващи влияние върху потенциалната иновационна активност на земеделските кооперации. Възможностите при отговорите са повече от една, с еднаква тежест и обобщават информация, свързана с факторите, които оказват и не оказват влияние при вземане на решение за иновации при земеделските кооперации в страната.

Резултати

Равнище на информираност за съществуващите иновации в земеделските кооперации

Възможните отговори на този въпрос са четири: висока степен на информираност, средна, ниска и не съм информиран. Получените отговори представят с най-висок коефициент: машини, техника, оборудване, производствени технологии, сортове култури, породи животни, които попадат във високата степен на информираност по дейности. Новите методи за напояване, новите биоло-



Фиг. 1. В каква степен смятате, че сте информирани за иновациите в земеделието?

Fig. 1. To what extent do you think you are informed about innovations in agriculture?

Източник: Собствени изчисления. / Source: Own calculations.

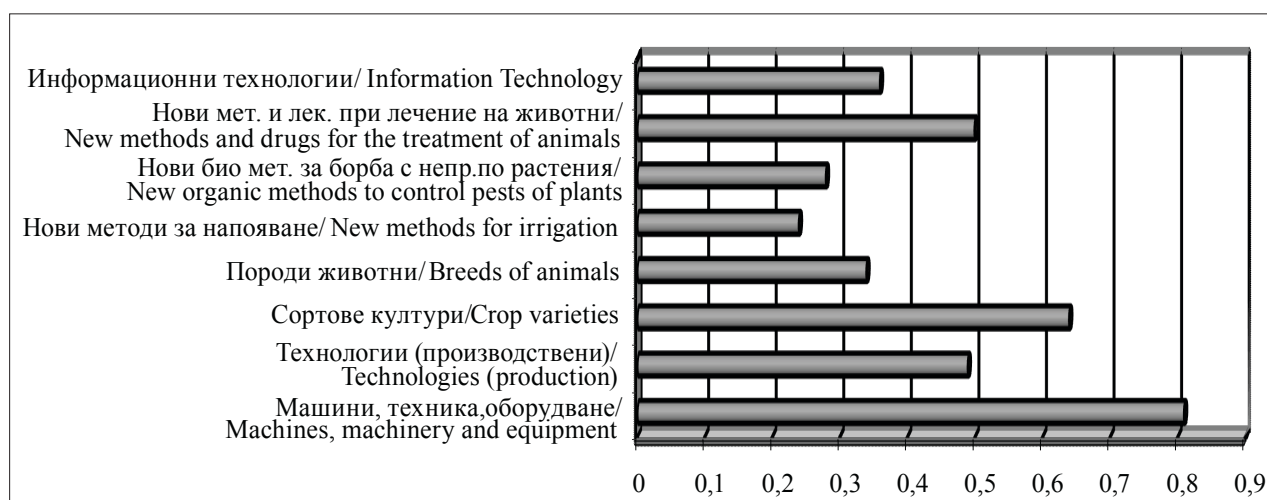
гични методи и средства за борба с болестите, вредителите и неприятелите по растенията, новите методи и лекарства при лечението на животните са със средна степен в скалата, а единствено информационните технологии – с коефициент 0,2 са с много ниско равнище на информираност (фиг. 1). Прави впечатление високата степен на информираност за иновационни дейности, което реално отразява заинтересуваността на анкетиранияте председатели на земеделски кооперации. Както се вижда, средната степен на информираност по представените дейности е с коефициент 0,58, т. е. доближава се до високата, но с този показател остава в средната стойност на информираност по предложено степенуване. Резултатите показват информираност към продуктови и производствени иновации, което означава, че те са от първостепенно значение за председателите на земеделските кооперации. Тази зависимост не е случайна, имайки предвид, че 92% от анкетиранияте стопанства са специализирани в производството на зърнено-житни култури, за чието производство осигуреността със земеделски машини и техника е доминиращ фактор за дейността.

По отношение на ниво земеделска кооперация равнището за иновационна информи-

раност е в най-високите стойности на средната за страната – с коефициент 0,64. В процентно отношение са представени така: ниска степен на информираност – 13,5% от земеделските кооперации; средна – 27%; висока – 59,5% (фиг. 2). Този висок процент на информираност за иновационни дейности можем да приемем, че се дължи и на високата социална роля, представена с кооперативния принцип – грижа за общността на тези организационни структури. В тази връзка вертикалната интеграция – членуването в регионални съюзи, дейността на националния съюз, както и сътрудничеството с международни асоциации, дават положителен резултат. Кооперативните принципи, идентифициращи кооперациите от търговските дружества, като стремеж за образование, обучение, информираност и сътрудничество между кооперациите оказват своето положително влияние върху дейността им.

Равнище на потенциална иновационна активност на земеделските кооперации

Председателите на земеделските кооперации са дали отговор на въпроса – Какви иновации биха внедрили през новия програмен период 2014–2020? (фиг. 3). При този въ-



Фиг. 2. В каква степен смятате, че сте информирани за иновациите в земеделието?, % (земеделска кооперация)

Fig. 2. To what extent do you think you are informed about innovations in agriculture?, % (Agricultural cooperative)

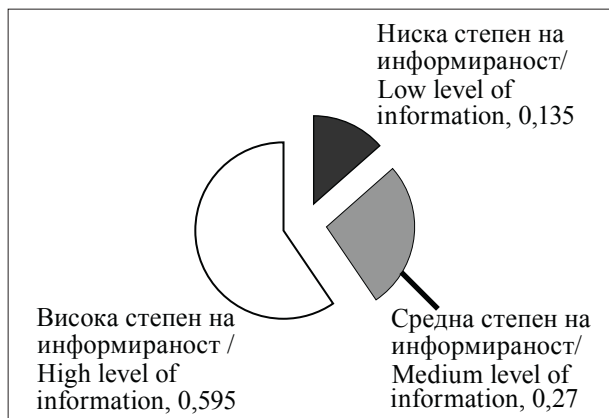
Източник: Собствени изчисления. / Source: Own calculations.

прос възможните отговори са пет: да; по скоро да; по скоро не; не; не съм решил. Получените резултати дават средно равнище на земеделските кооперации на нагласите им за иновации по дейности с коефициент – 0,47, което е с малко повече от останалите земеделски стопанства в анкетата – представени с 0,4. Отново с най-голяма привлекателност за инвестиции са машини, техника, оборудване: коефициент 0,82, който в повечето случаи е няколко пъти по-висок коефициент от останалите дейности, а те са: технологии – 0,49; сортове култури – 0,64; породи животни – 0,34; нови биологични методи и средства за борба с болестите, вредителите и неприятелите по растенията – 0,28; нови методи и лекарства при лечение на животните – 0,5; нови методи за напояване – 0,24; информационни технологии – 0,36. Единствено информационните технологии са с почти двойно увеличен коефициент спрямо информираността и възможността за потенциално им внедряване. Новите методи за напояване не са от привлекателните иновационни дейности, присъщи в по-голяма степен в интензивното производство. В потвърждение на зърнено-житната специализация на земеделските кооперации с присъщи екстензивни

дейности – основно машини, техника и оборудване са предпочитана иновация. Можем да обобщим, че от първостепенно значение за конкурентоспособността са мотивиращи дейности, допринасящи за растеж на производителността, даващи сигурност и независимост.

Анализирайки коефициента на иновационна информираност (0,64) и потенциалната иновационна активност (0,46) на земеделските кооперации, се наблюдава намаление с около 0,2. Това би трябвало да отразява промяната в нагласата за внедряване на иновации в тези организационни структури.

Степента на иновационна активност при земеделските кооперации е със среден показател – 0,47. Разпределението е представено по следния начин: ниско равнище – 30%; средно – 52%; високо равнище на иновационна активност – 18% (фиг. 4). Прави впечатление, че близо всяка пета от анкетираните кооперации е с висока потенциална иновационна активност. На ниво земеделска кооперация се вижда промяна и разместване на процентите между иновационна информираност и потенциална активност. Процентът на високата степен на информираност от 59% намалява до 18% за иновационна активност.

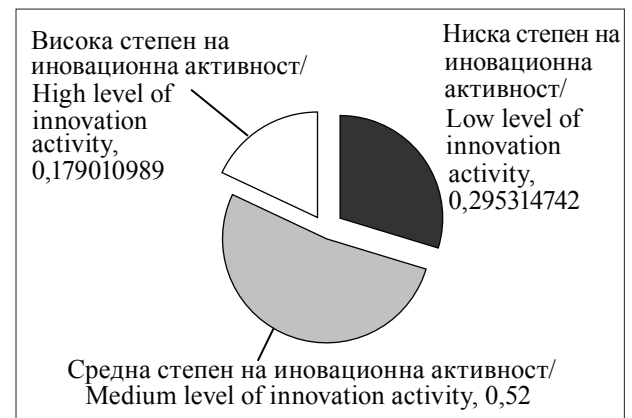


Фиг. 3. Възнамерявате ли през новия програмен период (2014–2020) да внедрите иновации в следните области?

Fig. 3. Do you plan in the new program (2014–2020) to implement innovations in the following areas?

Източник: Собствени изчисления.

Source: Own calculations.



Фиг. 4. Възнамерявате ли през новия програмен период (2014–2020) да внедрите иновации в следните области?%, % (земеделска кооперация)

Fig. 4. Do you plan in the new program (2014–2020) to implement innovations in the following areas?%, % (Agricultural cooperative)

Източник: Собствени изчисления.

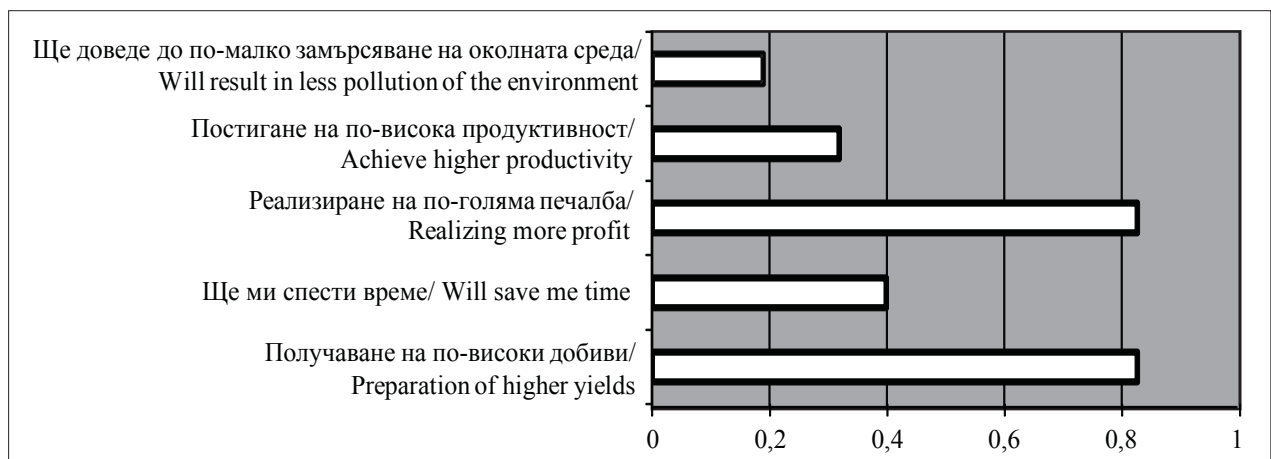
Source: Own calculations.

Мотивиращи и демотивиращи фактори за внедряване на иновации

В анкетното проучване на тези въпроси анкетираните земеделски кооперации са имали възможност да дадат повече от един отговор (фиг. 5). Производствени и икономически са факторите, имащи доминиращо влияние върху мотивацията за внедряване на иновации. „Получаване на по-високи добиви” и „реализиране на по-висока печалба” заемат съответно 83,7%, следвани от „постигане на по-висока продуктивност”. Близко всеки трети е отговорил, че би го мотивирало спестяването на време от внедряването на новости. Налага се впечатлението, че грижата за опазване на природата и замър-

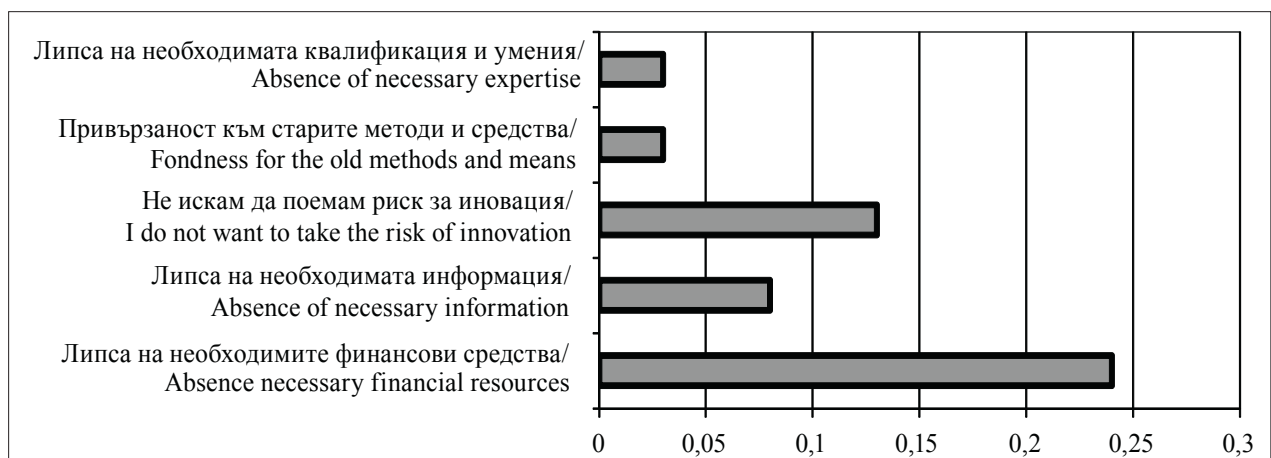
сяването на околната среда не са сред водещите мотивиращи фактори за иновации.

Основно финансови са демотивиращите фактори, оказващи влияние върху вземането на решения за иновации: на водещо място са „липсата на финансови средства” – 24,3%. Едва 8% са отговорили, че липсата на необходимата информация за иновациите в земеделието ги демотивира. „Привързаността към старите методи и средства за производство” и „липсата на необходима квалификация и умения” са посочили едва 2,7% от анкетираните, което е положителен знак за нагласите за иновационна активност при земеделските кооперации.



Фиг. 5. Ако възнамерявате да внедрите иновации във Вашето стопанство, кои са причините за това?, %
 Fig. 5. If you plan to implement innovation in your farm, what are the reasons?, %

Източник: Собствени изчисления. / Source: Own calculations.



Фиг. 6. Ако не възнамерявате да внедрите иновации във Вашето стопанство, кои са пречките за това?, %
 Fig. 6. If you plan to implement innovation in your farm, what are the obstacles to this?, %

Източник: Собствени изчисления. / Source: Own calculations.

Според получените резултати можем да обобщим, че кооперациите у нас имат висока степен на мотивация за иновационна активност, като определящи са „производствените и финансови фактори”, но ограничените финансови средства се очертават като силно демотивиращ фактор.

Изводи

- Коефициентът на иновационната информираност и потенциалната иновационна активност на земеделските кооперации в България е на средно равнище;

- Понятието „иновация” се идентифицира предимно с машини, техника и оборудване, за което влияние оказва зърнено-житната специализация на кооперативните сдружения;

- Икономически са факторите, оказващи най-значимо влияние при мотивацията за иновации;

- Опазването на околната среда не е мотивиращ фактор за земеделските кооперации.

В тази връзка отправяме призив за бъдещето развитие на земеделските кооперации в България в следните насоки:

- Преструктуриране на производството и връщане на традиционно силното за страната ни производство – зеленчукопроизводство, овощарство и др. Това би допринесло, от една страна, за пълното задоволяване на страната ни с пресни плодове и зеленчуци, развитие на сектор ХВП, а от друга: осигуряване на заетост в селските райони и стопиране на обезлюдяването им. Преструктурирането би наложило технологични иновации и внедряване на нови методи за напояване;

- Нови биологични методи за борба с неприятелите към растенията, което би оказало положително влияние и върху опазването на околната среда;

- Иновации в управлението на земеделските кооперации;

- По-голяма активност на членовете в управлението и особено при вземането на важни за кооперациите решения;

Необходима ще е помощта на научните звена и фокусирането им върху изследвания,

свързани с иновационни управленски модели, приложими в кооперативните организационни структури.

ЛИТЕРАТУРА

Анастасова-Чопева, М. 2012. Член-кооператорите в управлението на земеделската производствена кооперация. Земеделие плюс, бр. 10, с. 43-44

Башев, Х. 2012. Влияние на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз върху земеделските кооперации. Земеделска кооперация, НСЗ-КБ, бр. 10, с. 7-19

Боевски, И. 2007. Място, роля и проблеми на модерната кооперация в съвременното развитие – обзор на теориите. Национален център за аграрни науки, Институт по аграрна икономика, София.

Дракър, П. 2002. Иновации и предприемачество. Изд. „Класика и стил”, София.

Котева, Н. 2009. Нагласи и очаквания на земеделските кооперации в условията на европейска интеграция. Земеделска кооперация, НСЗКБ, бр. 5, с. 5-14

Николов, Д. и кол. 2007-2009. Инвестиционно поведение на земеделските стопанства при различни сценарии на политики за развитие. Научен проект, ИАИ (2007-2009).

Николов, Д. 2010. Фермерски мениджмънт. Издателска група „България”, с. 156-172

Николов, Д. 2012. Управление на риска в земеделието. Научен проект, ИАИ (2011-2012).

Николов, Д. и кол. 2013. Фермерски риск. София, Авангард прима.

Пелов, Т. 2007. Интегриране на българските кооперации на основата на иновации и предприемачески стратегии. Икономически алтернативи, бр.4, с. 53-59

Adams, P., J. Bessant and P. Phelps. 2006. Innovation management: A review measurement.

Bessant, J. and A. Davies. 2007. Managing service innovation, DII Occasional Paper 9: Innovation I services, Department of Trade and Industry, London.

Christensen, C. 2011. The Innovator's Dilemma: The Revolutionary Book That Will Change the Way You Do Business.

Tidd, J. and J. Bessant. 2009. Managing innovation, Integrating Technological, Market and organizational Change.

Официален вестник на ЕС. 29.06.2012. Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Кооперации и реструктуриране”, с. 191/24-29

The Potential Level of Innovation Activity of Agricultural Cooperatives in Bulgaria

A. SAROV

Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

The successful cooperatives contribute to territorial social cohesion between the people and the development of entrepreneurial and innovative activities. Because of the dynamic changes in the environment agricultural cooperatives need to use innovative approaches and management skills. An important factor for achieving high of competitiveness of farms is also good management of their innovation activities. The purpose of this paper is to trace attitudes to innovation activity of agricultural cooperatives in Bulgaria. This study is part of a major inquiry into Project “Management innovation in agriculture” (2013-2014) at the Institute of Agricultural Economics, headed by assoc. Dr. D. Nikolov. Surveys of farms in 2013 by means of the NAAS. It covers 28 districts of the

country; respondents were 333 agricultural farms, of which 37 chairmen of agricultural cooperatives. Attached are basically two types of potential innovative research activities of agricultural cooperatives. The first place unit is determined on the basis of potential innovation different types of innovation. It has been used a method of a weighted average value. Then the unit was investigated potential innovation activity based on agricultural cooperative.

On the analysis are shown below, namely: innovation information and potential innovation activity of agricultural cooperatives in Bulgaria have a coefficient of average level. Primarily machinery, equipment and appliances shall be identified with the concept of “innovation”, which is due mainly the grain specialization of the cooperative firms. Economic factors that have in most significant influence on the motivation for innovation. Environmental protection is not a motivating factor for agricultural cooperatives innovation in agriculture.

Key words: innovation, agricultural cooperatives, innovation activity, motivation

Статията е постъпила в редакцията – X.2014 г.